

Yazar(lar) / Author(s)

Dr. Öğr. Üyesi Recep Bozkurt 
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
Afyonkarahisar-Türkiye
e-posta: rbozkurt@aku.edu.tr
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article
Geliş tarihi-Date of submission: 09. 06. 2025
Kabul tarihi-Date of acceptance: 10. 09. 2025
Yayın tarihi-Date of publication: 30. 09. 2025

Hakemlik-Review

Çift Taraflı Kör Dış Hakemlik
Double-Blind External Peer Review

Etik beyan/Ethics statement

Yazar(lar), çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyduklarını beyan etmiştir.
The author(s) declared that they complied with ethical principles during the preparation of the study.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks



Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir
No conflict of interest declared

Finansman-Grant Support

Fon, hibe veya destek alınmamıştır
No funding or support was received

Lisans- License



Karanlığın Eşiğinde Aile Kalesi: Risk ve Korku Sarmalındaki Ebeveynlerin Uyuşturucu Madde Kullanımına Karşı Geliştirdikleri Güvenlik Pratikleri Öz

Aile, bireyin sosyalleşme sürecinde ilk ve en etkili ortam olarak, uyuşturucu madde kullanımına karşı hem risk hem de koruyucu faktörlerin merkezi konumundadır. Bu çalışma, uyuşturucu madde kullanımının yüksek olduğu semtlerde yaşayan ve çocukları madde kullanmayan ebeveynlerin, risk ve korku sarmalına karşı geliştirdikleri güvenlik pratiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle ve fenomenoloji araştırma deseni ile yürütülmüştür. Adana'nın Seyhan ve Yüreğir ilçelerinde, ikamet eden 10 ebeveyn (5 kadın, 5 erkek) ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Veriler, MAXQDA 20 programı kullanılarak içerik ve betimsel analizle değerlendirilmiştir. Bulgular, iki ana tema etrafında toplanmıştır: Sosyal iklimin risk ve korku sarmalı, aile içi dinamikler ve güvenlik pratikleri. Ebeveynler, çocuklarını korumak için sıkı iletişim, arkadaş seçimine müdahale, gözetleme, zaman kontrolü ve aile içi dayanışma gibi pratikler geliştirmiştir. Sosyal çevredeki riskli mekânlar ve korkular bu pratiklerin temel motivasyon kaynaklarıdır. Çalışma, aile temelli müdahalelerin yaygınlaştırılması ve ebeveyn eğitim programlarının desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle riskli bölgelerde yaşayan aileler için koruyucu mekanizmaların güçlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Madde Bağımlılığı, Risk ve Korku Sarmalı, Güvenlik Pratikleri, Ebeveyn Tutumları.

The Family Fortress on the Edge of Darkness: Safety Practices Developed by Parents in a Spiral of Risk and Fear to Combat Drug Use

Abstract

The family, as the primary and most influential environment in an individual's socialization process, serves as the central locus of both risk and protective factors against substance abuse. This study aims to examine the safety practices developed by parents living in neighborhoods with high rates of drug use, whose children do not use drugs, in response to the spiral of risk and fear. The study was conducted using qualitative research methods and a phenomenological research design. Semi-structured interviews were conducted with 10 parents (5 female, 5 male) residing in the Seyhan and Yüreğir districts of Adana. The data were analyzed using content and descriptive analysis with the MAXQDA 20 program. The findings are organized around two main themes: the spiral of risk and fear in the social climate, and family dynamics and safety practices. Parents developed protective measures such as strict communication, intervention in peer selection, monitoring, time control, and family solidarity. Risky environments and fears were key motivators for these practices. The study emphasizes the need to expand family-based interventions and support parental education programs, particularly by strengthening protective mechanisms for families in high-risk.

Keywords: Family, Substance Abuse, Spiral of Risk And Fear, Safety Practices, Parental Attitudes.

Yazar Katkı Oranları/ Author Contributions

Çalışmanın Tasarımı/Conceiving the Study	Yazar-1 (%100)
Veri Toplama/Data Collection	Yazar-1 (%100)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar-1 (%100)
Makale Yazımı/ Article Writing	Yazar-1 (%100)
Gönderim ve Revizyon/Submission and Revision	Yazar-1 (%100)

Atıf- Citation (APA)

Bozkurt, R. (2025). Karanlığın eşiğinde aile kalesi: Risk ve korku sarmalındaki ebeveynlerin uyuşturucu madde kullanımına karşı geliştirdikleri güvenlik pratikleri. *İctimaiyat*, Aile Özel Sayısı, ss. 222-237. DOI: <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1716323>

1. Giriş

Aile, bireyin yaşamındaki en temel sosyal birim olarak, bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan birincil yapıdır. Çünkü aile, onu oluşturan parçalar tarafından ayakta duran bir organizmadır (Koyuncu, 2014: 44). Aile, bireyin kimlik gelişiminden değer yargılarının şekillenmesine, duygusal bağların kurulmasından riskli davranışlara karşı koruyucu bir kalkan oluşturmaya kadar geniş bir yelpazede işlev görür. Özellikle uyuşturucu madde kullanımı gibi toplumsal sorunlarla mücadelede ailenin rolü, hem risk faktörlerini barındıran hem de koruyucu mekanizmalar geliştiren bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Uyuşturucu madde kullanımı; aile başta olmak üzere, bireylerin kişisel özgünlüklerini kısıtlar, psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz sonuçlara neden olur (Bozkurt, 2024; Gürel vd., 2024). Bu bağlamda, aile, bireyin madde kullanımına başlama, sürdürme veya bırakma süreçlerinde kritik bir rol oynar ve bu durum, bağımlılığın “aile hastalığı” olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Ögel, 2015: 233).

Ailenin işlevleri, bireyin yaşamındaki etkisini anlamak için çok boyutlu bir perspektif gerektirir. Aile, sevgi, güven ve destek sunarak bireyin duygusal ihtiyaçlarını karşılar; aynı zamanda, bireyi dış dünyadaki risklere karşı korumak için denetim ve rehberlik sağlar. Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımı, özellikle genç nüfus arasında artan bir sorun olarak dikkat çekerken, ailenin bu süreçteki rolü daha da önem kazanmaktadır. Aile, bireyin ilk sosyalleşme alanı olarak, madde kullanımına karşı hem risk hem de koruyucu faktörlerin merkezi konumundadır. Örneğin, aile içi çatışmalar, duygusal ihmal veya ebeveynlerin madde kullanımı gibi unsurlar, gençlerin riskli davranışlara yönelmesini kolaylaştırırken (Ögel, 2003: 45), güçlü aile bağları, açık iletişim ve bilinçli ebeveyn tutumları madde kullanımını önlemede etkili olmaktadır (Alikeşifoğlu, 2005). Aile, birey üzerinde çok yönlü bir etkiye sahiptir. Duygusal destek, rehberlik ve güçlü aile bağları, madde kullanımını önleyici etkenler arasında yer alırken; çatışma, ihmal ve olumsuz ebeveyn tutumları risk faktörleri arasında sayılmaktadır. Bu nedenle, aile, bireyin madde kullanımına karşı direncini artıran bir kale olarak işlev görebilmektedir.

Ailenin koruyucu rolü, özellikle uyuşturucu madde kullanımının yüksek olduğu bölgelerde yaşayan ebeveynlerin geliştirdiği güvenlik pratikleriyle daha belirgin hale gelmektedir. Ebeveynler, çocuklarını riskli sosyal çevrelerden uzak tutmak için sıkı iletişim, gözetleme, arkadaş seçimine müdahale ve zaman kontrolü gibi pratikler geliştirmektedir. Bu pratikler, ailenin çocuklarını uyuşturucu madde kullanımından koruma çabasını yansıtırken, aynı zamanda aile içi dayanışmanın ve problem çözme becerilerinin önemini ortaya koymaktadır (Duyan ve Gövebakan, 2021: 98).

Ailenin işlevleri, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de önem taşır. Aile, toplumsal değerlerin aktarılmasında, bireylerin ahlaki ve etik normlara uygun davranışlar geliştirmesinde ve toplumun genel refahına katkıda bulunmasında anahtar bir rol oynar. Uyuşturucu madde kullanımı gibi toplumsal sorunlarla mücadelede, ailenin bu işlevleri daha da kritik hale gelir. Ebeveynlerin bilinçli tutumları, çocuklarının sosyal çevresini izlemesi ve riskli durumları erken fark etmesi, madde kullanımını önlemede etkili bir bariyer oluşturur (Taylan ve Genç, 2017). Ayrıca, ailelerin eğitim programlarına katılması, madde bağımlılığı konusunda farkındalık kazanması ve erken uyarı işaretlerini tanıma becerisi geliştirmesi, bu mücadelede uzun vadeli başarıyı destekler (EGM, 2024: 56).

Bu bağlamda, ailenin önemi, bireylerin sağlıklı bir şekilde gelişimini desteklemesi ve toplumsal sorunlara karşı koruyucu bir mekanizma oluşturmaya açıkça ortaya çıkmaktadır. Uyuşturucu

madde kullanımına karşı geliştirilen güvenlik pratikleri, ailenin hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki işlevlerini güçlendiren bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmada, uyuşturucu madde kullanımının yüksek olduğu semtlerde yaşayan ve çocukları uyuşturucu madde kullanmayan ebeveynlerin risk ve korku durumlarına karşı geliştirdikleri güvenlik pratiklerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

2. Literatür

Ailenin yapısı, ebeveyn tutumları, iletişim kalitesi ve denetim mekanizmalarının, madde kullanımına başlamada ve engellemede belirleyici bir faktördür. Ögel (2003), Türkiye’de madde bağımlılığının nedenlerini araştırdığı çalışmasında, aile içi çatışmaların, duygusal ihmalin ve ebeveynlerin madde kullanımının gençleri bu davranışa yönelten temel unsurlar olduğunu vurgulamıştır. Madde kullanımı ve suç ilişkisini ele alan araştırmada (Altuner vd.: 2009), denetim eksikliği, zayıf aile bağları ve ebeveynlerin çocuklarının sosyal çevresini izlememesi gibi unsurların, gençlerin maddeye yönelmesini kolaylaştırdığını ortaya koymuştur.

Aile, yalnızca risk faktörü değil, aynı zamanda madde kullanımını önlemede güçlü, güvenli bir kale oluşturan mekanizma olarak da işlev görmektedir. Türkiye ve yabancı literatürdeki çalışmalar, ebeveynlerin bilinçli tutumlarının ve aile içi pozitif ilişkilerin, gençleri madde kullanımından uzak tuttuğunu kanıtlamaktadır. Bağımlılığı önleme stratejileri üzerine yapılan çalışmada (Ögel, 2001), ailelerin eğitime yönelik müdahalelerin, madde kullanımını azaltmada uzun vadeli etkiler yarattığı görülmüştür. Örneğin, ebeveynlere yönelik farkındalık seminerleri ve aile terapisi seansları, aile içi bağları güçlendirerek gençlerin madde kullanımına yönelmesini engellemektedir. Alikışifoğlu (2005), madde kullanımına karşı koruyucu faktörler arasında güçlü aile bağlarını, ebeveyn denetimini ve açık iletişimi öne çıkarmıştır. Pedersen & Skardhamar (2010: 112-115) tarafından yapılan çalışmaya göre; aile içindeki denetim eksikliğinin ve zayıf ebeveyn-çocuk ilişkilerinin madde kullanımını artırdığı belirtilirken, güçlü aile bağlarının bu riski azalttığı ve ebeveyn rehberliğinin koruyucu bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Gruber & Taylor’un (2006: 15), çalışmasında da, aile içindeki duygusal bağların ve tutarlı disiplin uygulamalarının, ergenlerin madde kullanımından uzak durmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü’nün (EGM, 2024) narkotik suçlarla mücadele raporunda, ebeveynlerin madde bağımlılığı konusunda eğitilmesinin ve erken uyarı işaretlerini tanıma becerisi kazanmasının önemi belirtilmiştir.

Duyan ve Gövebakan (2021), ailelerin madde bağımlılığıyla mücadeledeki rolünü inceledikleri çalışmasında, sevgi dolu ve yapılandırılmış bir aile ortamının, gençlerin madde kullanımına karşı direncini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Taylan ve Genç’in (2017) ele aldığı araştırmada, ailelerin çocuklarının sosyal çevresini izlemesinin ve kurallar koymasının, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım eğilimini azalttığını göstermiştir. Yaman (2014: 116), uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilerini inceleyen bir çalışmada, gençlerde madde kullanımının önlenmesi için sağlam bir aile yapısının mevcut olması ve anne-babanın aile ilişkilerinde etkili bir rol oynamasının önemini ortaya koymuştur.

Türkiye’de aile temelli müdahaleler, madde bağımlılığıyla mücadelede kurumsal ve sistematik olarak destek görmektedir. Örneğin Yeşilay’ın YEDAM (Yeşilay Danışmanlık Merkezi) programı, ailelerin madde bağımlılığı konusunda bilinçlendirilmesini ve desteklenmesini hedeflemektedir. Bu program kapsamında yapılan gözlemler, ailelerin çocuklarıyla iletişim becerilerini geliştirmesinin ve riskli durumları erken fark etmesinin, bağımlılıkla mücadelede etkili olduğunu

göstermektedir (Adıgüzel, 2024). Ayrıca, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen aile eğitim programları, ebeveynlerin madde kullanımına karşı önleyici adımlar atmasını teşvik etmektedir. Bu programlar, ailelerin problem çözme kapasitesini artırarak gençlerin riskli davranışlardan uzak tutulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Literatürden bağımsız olarak, bu çalışmada, Türkiye'nin Adana ilinin Seyhan ve Yüreğir ilçelerinde ikamet eden ailelere odaklanarak, risk faktörlerine karşı ebeveynlerin geliştirdiği güvenlik pratikleri detaylı bir şekilde incelemiştir. Acar ve Şaşman Kaylı (2021: 38) tarafından incelenen bağımlılık çalışmalarında, nicel araştırmaların nitel araştırmalara kıyasla yoğunlukta olduğu, bu nedenle nitel çalışmaların teşvik edilmesi vurgusu bulunmaktadır. Literatürde genellikle uyuşturucu madde kullanan bireyler üzerine yapılan çalışmalara karşılık, bu çalışma, uyuşturucu madde kullanımının yüksek olduğu semtlerde yaşamasına rağmen çocukları madde kullanmayan ebeveynlerin koruyucu pratiklerini nitel yöntem ile ele alması açısından literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Görüşülen ebeveynlerin madde bağımlılığına karşı mücadele yürüten özel veya kamu kurumundan bir destek almaması ve bu alana yönelik bir okumalarının olmaması, çalışmanın diğer önemli bir boyutudur.

3. Yöntem

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma yönteminin temel amacı, yüzeysel bilgilerin ötesine geçerek derinlemesine bir anlayış geliştirmek ve altında yatan dinamikleri ortaya çıkarmaktır (Kuş, 2012: 78; Merriam, 2014: 23). Çalışma nitel araştırma yönteminde kullanılan fenomenolojik desen ile tasarlanmıştır. Fenomenolojik desen ile oluşturulan çalışmaların analizi, bireylerin dünyaya ilişkin yaşanan deneyimlerini nasıl algıladıklarına ve onlara nasıl tepkiler verdiklerine odaklanır (Layder, 2014: 124). Diğer bir ifadeyle fenomenoloji, “yaşanan” mekânın, zamanın ve dünyanın hesabının verilerek ortak deneyimleri olduğu haliyle bir betimleme girişimidir (Merleau-Ponty, 2020: 9-13). Gerçekleştirilen betimleme yüzeysel değil, derinlikli olmak zorundadır. Buradaki temel amaç, araştırılan fenomenleri ortak bir bağlamda ele alarak deneyimleri canlandırmaktadır (Mayring, 2011: 110-111). Nitel araştırma problemleri ana fenomeni ortaya çıkarmak için ne ve nasıl sorularıyla sınırları belirlenerek, daraltılmış ve belirli faktörlere odaklanarak oluşturulmalıdır (Creswell, 2021: 140-142; Kümbetoğlu, 2008: 35). Bu bağlamda araştırmanın ana problemi; risk ve korku sarmalında yaşayan ebeveynlerin çocuklarını uyuşturucu maddeden korumak için hangi deneyimleri yaşadığıdır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun etik değere sahip olduğunu belgelemek amacıyla 19.03.2025 tarihinde, 2025/106 kararı ile Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 'etik rapor' alınmıştır. Görüşme formu, katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini ayrıntılı bir şekilde ifade etmelerine olanak tanınmış ve araştırmacıya esneklik sağlanmıştır (Patton, 2015: 438; Kvale & Brinkmann, 2015: 27). Çalışma grubunun belirlenmesinde ise amaçlı ve kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu tekniklerle, çalışmanın amacına uygun katılımcıların seçilmesi sağlanarak veri zenginliğini artırmayı hedeflemektedir. Çalışmayı yürüten araştırmacının bu alana yönelik merakının ve deneyiminin olması, katılımcılara ulaşmada ve araştırmayı yürütmede kolaylık sağlamıştır. Araştırmacının ikamet etmiş olduğu semtte uyuşturucu madde

kullanımının yüksek olması, katılımcılara nasıl ulaşılabacağı noktasında avantaj sağlayan bir diğer durumdur.

3.2. Çalışma Grubu ve Görüşmeye Dair Bilgiler

Çalışma grubu 5 kadın, 5 erkek olmak üzere toplam 10 kişiden oluşmaktadır. Bu kişilerin yaşları 42-68 arasında değişmekte olup ortalaması 56,2'dir. Eğitim durumu kadın ve erkeklerde oldukça düşüktür. 10 kişilik çalışma grubunda 2'si kadın olmak üzere 3 kişi okur-yazar değil, 7 kişi ise ilkokul mezunudur. Çalışma grubundaki kadın katılımcıların tamamı, herhangi bir gelir getirici işle meşgul değildir. 3 kadın katılımcı, daha önce farklı emek sektörlerinde çalıştıklarını ifade etseler de aktif olarak çalışmamaktadır. Hane aylık gelir tutarı 20.000-90.000 TL arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcılar ortalama 6 çocuğa sahiptir. Adana'nın Seyhan ve Yüreğir ilçesinde ikamet eden aileler, çalışma grubunu oluşturmaktadır. Katılımcıların ikamet ettiği ilçe ve mahalle şu şekildedir: Seyhan ilçesi Yenibey (2), Barbaros (2) ve Hürriyet mahallesi (2), Yüreğir ilçesi Anadolu (2) ve Yamaçlı mahallesi (2). Çalışma grubunun; eğitim, yapılan iş, hane aylık gelir tutarı ve çocuk sayısı göz önüne alındığında düşük sosyo-ekonomik bir duruma sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tablo 1'de katılımcılara dair bilgilere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara Dair Bilgiler

Katılımcı Kodu	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Yapılan İş	Hane Aylık Gelir	Çocuk Sayısı	Mahalle/ilçe
K1	55	Okur-Yazar değil	Evli	Çalışmıyor	50 bin TL	6	Anadolu M./Yüreğir
K2	58	Okur-Yazar değil	Dul	Çalışmıyor	20 bin TL	5	Yenibey M./Seyhan
K3	68	İlkokul	Dul	Çalışmıyor	25 bin TL	6	Barbaros M./Seyhan
K4	51	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	30 bin TL	5	Yenibey M./Seyhan
K5	57	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	40 bin TL	7	Hürriyet M./Seyhan
E1	60	İlkokul	Evli	Emekli	45 bin TL	8	Anadolu M./Yüreğir
E2	42	İlkokul	Evli	Fırın ustası	20 bin TL	5	Barbaros M./Seyhan
E3	55	Okur-yazar değil	Evli	Perakende Giyim	90 bin TL	8	Hürriyet M./Seyhan
E4	53	İlkokul	Evli	Tekstil	80 bin TL	4	Yamaçlı M./Yüreğir
E5	63	İlkokul	Evli	İnşaat	45 bin TL	7	Yamaçlı M./Yüreğir

Araştırmanın saha görüşmeleri 21.03.2025-27.04.2025 tarihleri arasında yapılmıştır. 8 katılımcı ile kendi evinde, 2 katılımcı ile işyerinde görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler ortalama 20 dakika sürmüştür. Görüşmeler en fazla 23, en az ise 17 dakika sürmüştür.

3.3. Verilerin Analizi

Verilerin analize hazırlanması amacıyla, ses kayıtları ayrı ayrı yazıya dökülmüş, ardından yazılı dökümler üzerinden içerik analizi ve betimsel analiz yapılmıştır. Analiz sürecinde katılımcılara K1-K5 ve E1-E5 arasında değişen kodlar verilmiş ve betimsel analizde bu kodlar kullanılmıştır. İçerik analizi sırasında veriler, araştırmanın problem ifadelerine göre kodlanmıştır. İlk aşamada yapılan kodlamaların ardından tüm metinler ikinci tur analize tabii tutulmuş ve kodlanan metinler

üzerinden tekrarlı okumalar yapılmıştır. Araştırmada veriler üzerinden tümevarımsal analiz yöntemi kullanılmıştır.

MAXQDA 20 programı aracılığıyla elde edilen verilerin içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, metinden çıkarılan yorumları sınıflandırarak yönetilebilir veri parçalarına indirgeyen bir araştırma tekniğidir (Weber, 1990: 5). Bu çalışmada nitel içerik analizi kullanılmasına rağmen, kodların frekanslarına yer verilerek nicel teknik de kullanılmıştır. İçerik analizinde kullanılan kodlama, araştırmanın bulgularını açık ve sistematik hale getirir. Çünkü kod, verileri sembolik olarak tanımlamak için kullanılan özetleyici, çarpıcı, çağrışımsal bir sözcük veya kısa bir ifade olarak tanımlanmaktadır (Saldana, 2019: 4). Bu nedenle içerik analizi sürecinde verilerin kodlanması araştırmacı için yol gösterici bir araç olmuştur (Kümbetoğlu, 2008: 152).

3.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalara yönelik geçerlik ve güvenirliliğe yönelik getirilen eleştirileri azaltmak amacıyla bazı önlemler alınmıştır. Bu çalışmada bu hassasiyete dikkat edilmiştir. Bulgular, 10 kişilik bir çalışma grubunun görüşme içeriklerinden oluşan veri setinden elde edilmiştir. Kullanılan veri miktarının güvenirliliği sağlamada etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü uyuşturucu kullanımının yüksek olduğu semtlerde yaşayan ailelerin risk ve korku durumlarına karşı güvenlik pratiklerinin benzer olduğu görülmüştür. Çalışma grubunun seçimi, çalışma grubunun özellikleri, veri toplama ve analiz süreçleri yöntem bölümünde açıklanmıştır. Veri kaybını önlemek amacıyla görüşmeler sırasında ses kayıtları alınmıştır. Dış güvenirliliği sağlamak amacıyla ses kayıtları, görüşme transkriptleri ve kodlama içerikleri dijital ortamda saklanmıştır. Araştırmanın iç güvenirliliğini sağlamak amacıyla doğrudan alıntılarla temaları yansıtan örnek ifadeler yer verilerek betimsel bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu şekilde bazı veriler, katılımcıların ifade ettikleri şekilde doğrudan sunularak okuyucuların elde edilen bulguları değerlendirmesine olanak sağlanmıştır. Nitel araştırmalar yürütülürken bilgisayar destekli programlardan yararlanmak, elle kodlamaya kıyasla analiz sürecindeki hata payını azaltmakta, böylece araştırma sonuçlarının geçerlik ve güvenirliliğini artırmaya yardımcı olmaktadır (Creswell, 2021: 255). Bu çalışmada MAXQDA programının kullanılması geçerlilik ve güvenirliliği artıran faktörlerden biridir. Analiz sonucunda kodların geçerliliği ve güvenirliliği nitel yöntem ve içerik analizi konusunda deneyimli 2 uzmanın görüşleri ele alınarak iç geçerlilik sağlanmıştır.

4. Bulgular

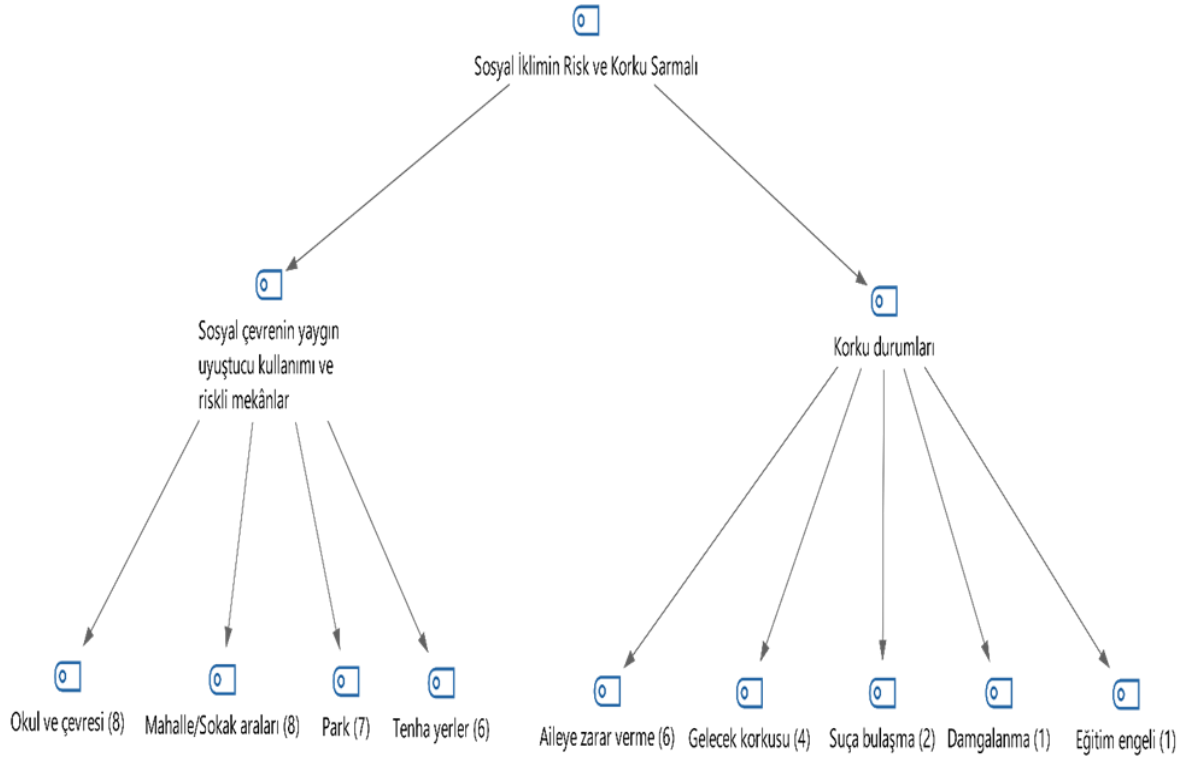
Bu başlık altında tema, kategori ve kodları görselleştiren şekillere yer verilerek elde edilen veriler, katılımcıların aktarımlarıyla betimlenerek ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Araştırmanın analizi sonucunda iki ana tema belirlenmiştir. Birinci tema, “Sosyal İklimin Risk ve Korku Sarmalı” olarak tanımlanmıştır. Bu tema altında iki kategori ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir: Sosyal çevrenin yaygın uyuşturucu kullanımı ve riskli mekânlar, korku durumları. Sosyal çevrenin yaygın uyuşturucu kullanımı ve riskli mekânlar kategorisine ait dört kod bulunmaktadır. Bu kodlar şu şekilde sıralanmaktadır: Okul ve çevresi, mahalle/sokak araları, park ve tenha yerler. Korku durumları kategorisine ait beş kod bulunmaktadır. Bu kodlar şu şekilde sıralanmaktadır: Aileye zarar verme, gelecek korkusu, suça bulaşma, damgalanma ve eğitim engeli. İkinci tema, “Aile İçi Dinamikler ve Güvenlik Pratikleri” olarak tanımlanmıştır. Bu tema altında yedi kod bulunmaktadır. Bu kodlar şu şekilde sıralanmaktadır: Sıkı iletişim, arkadaş seçimine müdahale, gözetleme, zaman kontrolü, kötü örneklerden söz etme, aile içi dayanışma ve kişisel eşyaların kontrolü.

4.1. Sosyal İklimin Risk ve Korku Sarmalı

Araştırmada elde edilen verilere göre, ailelerin ikamet ettiği sosyal çevrede, uyuşturucu kullanımının ve satışının ciddi bir sosyal sorun olarak algılanmaktadır. Uyuşturucu kullanımının mahallenin her köşesinde yaygın olduğu, komşular ve bazı akrabalar arasında sıkça görüldüğü ve genç nesillerin özellikle risk altında olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Sorun, sadece bireysel kullanımı değil, aynı zamanda satışı ve sosyal etkileriyle de kendini göstermektedir. Aileler çocuklarını korumak için tetikte olmuşlardır. Bu durum, onlarda korku ve güvensizlik yaratmıştır. 42 yaşındaki fırın ustası, yaşadığı mahallede uyuşturucu kullanımının yaygınlığını şu şekilde ifade etmektedir:

"Yani mahallemin her köşesinde uyuşturucu satılıyor. Şu anda bence gençlerin yüzde 80'i kullanıyor. Tahmini söylüyorum ama gördüğüm şey olarak bu. Benim mesela kaynım uyuşturucudan en son hastanede yattı. Ciğeri iflas etti (E2)." 51 yaşındaki kadın katılımcının ifadeleri ise şu şekildedir: "Uyuşturucu kullanıyorlar. Akrabalar, yabancılar, komşular. Yoldan geçenleri görüyoruz. Buradaki gençlerin neredeyse yüzde yüzü uyuşturucu kullanıyorlar. Yüzde yüzü hemen hemen (K4)".

Aşağıdaki Şekil 1'de "sosyal iklimin risk ve korku sarmalı" temasının kodları yansıtılmaktadır.



Şekil 1: Sosyal İklimin Risk ve Korku Sarmalı

Sosyal iklimin risk ve korku sarmalı temasına ait iki kategori bulunmaktadır. Birinci kategori; sosyal çevrenin yaygın uyuşturucu kullanımı ve riskli mekânlar. Bu kategoriye ait ortaya çıkan kodların sıklığına göre sıralaması şu şekildedir: Okul ve çevresi (8), mahalle/sokak araları (8), park (7), تنها yerler (6). İkinci kategori; korku durumları. Bu kategoriye ait ortaya çıkan kodların sıklığına göre sıralaması şu şekildedir: Aileye zarar verme (6), gelecek korkusu (4), suça bulaşma (2), damgalanma (1), eğitim engeli (1). Ortaya çıkan kategori ve kodlar, katılımcıların aktarımlarıyla birlikte sunularak betimleyici bir şekilde yorumlanmıştır.

4.1.1. Sosyal Çevrenin Yaygın Uyuşturucu Kullanımı ve Riskli Mekânlar

Katılımcıların sosyal çevresinin büyük çoğunluğu uyuşturucu kullanmakla birlikte, uyuşturucu kullanımı da bu kişilerin yaşamış olduğu mekânlarda gerçekleşmektedir. Riskli mekânlar arasında okul ve çevresi, mahalle/sokak araları, parklar ve تنها yerler bulunmaktadır. Mahallenin geneli güvensiz algılanmaktadır. Uyuşturucu kullanımının yaygın olduğu semtlerde yaşayan ebeveynler, çocuklarını bu ortamlardan uzak tutma çabası, sorunun aileler üzerindeki psikolojik ve sosyolojik yükünü göstermektedir. Uyuşturucu kullanımının yaygın olması, sosyal çevreyi ve güveni tehdit eden ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların aktarımları şu şekildedir:

"Parkta, sokaklarda kullanıyorlar. Okulun, okulun yolunda kullanıyorlar. Yolda. Şey, pazarın köşesinde kullanıyorlar. Yani görmüşüm. Cami köşesinde. تنها yerlerde (K3)."

"Hangi mekânlar, parklar özellikle, okul önleri, ondan sonra ne bileyim artık böyle تنها köşeler. تنها köşeler şöyle ara sokaklar, dar sokaklar oluyordu. Yani benim gözlemlediğim, gördüğüm, gördüklerimi söylüyorum. Irmak vesaire (K5)."

"Evler bile riskliydi. Mahallenin kendisi... Kendi köşelerinde, sokak başlarında. Ağabey satı filan da yok. O yüzden yani baya riskliydi. Okullar da işte çok... Okul önünde, işte uyuşturucuyu falan. Uyuşturucuyu genellikle işte o ara sokaklarda, okul önünde, parklarda. Ama baya önemli bir şey vardı yani bağımlılıklar. Tabii ki onları tanıyorum. Onlar köşe başında bekliyordu. Satıcı gelip, alıcı gelip alıyordu onları (E5)."

"Parklar riskli. Nasıl söyleyeyim bu derelerin etrafları riskli. Irmak kenarlarında, تنها yerler. Yalnız mesela böyle parkın köşelerinden oluyor zaten riskli onlar. Okullar riskli. Nasıl söyleyeyim? Mahallenin içinde bir de daha riskli. Yani içinde böyle gelip giden oluyorlar. Mesela arabalar geliyorlar, bilmem ne şey ediyorlar. Bunlar hepsi çok riskli. Özellikle okul. Okul da çok riskli. Özellikle bir de parklar, ırmak kenarlarını. Mahallenin içinde tabi daha riskli. Bunlar hepsi, bunlar riski var (E3)."

Ebeveynler, madde kullanımının görünür biçimde kamusal alanlara yayıldığı ve özellikle parklar, okul çevreleri, ara sokaklar, ıssız köşeler, dere kenarları ve hatta mahallelerin içi gibi yerlerin riskli alanlar olarak tanımlamaktadır. Bu ifadeler, bireylerin güvensizlik hissi, yaygınlaşan madde kullanımı algısı ve bu durumun normalleşmeye başladığına dair endişelerini yansıtmaktadır. Özellikle gençler ve öğrenciler açısından ciddi bir risk olarak algılandığı görülmektedir.

4.1.2. Korku Durumları

Korku durumları kategorisine ait kodlar şu şekildedir: Aileye zarar verme, gelecek korkusu, suça bulaşma, damgalanma ve eğitim engeli. Uyuşturucu kullanımının yaygın olmasına bağlı olarak ebeveynler, korkularını ve bu korkuların aile, birey ve toplum üzerindeki etkilerini derinden hissetmektedir. Uyuşturucunun çocuklar ve aileler için yıkıcı sonuçlar doğuracağından endişe duyulmaktadır. Suça bulaşma korkusu, hırsızlık, şiddet, cinayet ve çete faaliyetleri gibi ciddi sonuçlarla ilişkilendirilmektedir. Özellikle, çocukların "gözünün dönmesi" ve aile üyelerine zarar verebileceği korkusu öne çıkmaktadır. Damgalanma korkusu, uyuşturucu kullanan bireylerin toplum tarafından dışlanması ve hayatlarının maddi-manevi çöküşe uğraması olarak ifade edilmektedir. Gelecek korkusu, çocukların "bataklığa" sürüklenmesi, iş, eş ve düzen kuramama gibi kaygıları barındırmaktadır. Aileye zarar verme, uyuşturucunun aile huzurunu bozması, çocukları saygısızlığa ve kötü örneğe yöneltmesiyle vurgulanmaktadır. Eğitim engeli ise bağımlılığın çocukların eğitimini ve geleceğini karartması olarak belirtilmektedir. Risk ve korku sarmalında yaşayan bu ebeveynler, çocuklarını bu

risklerden korumak için sürekli tetikte olduklarını ve önleyici çaba sarf ettiklerini ifade etmektedir. Uyuşturucu kullanımının sosyal çevrede yaygın olması ailelerde korku, güvensizlik ve gelecek kaygısı yaratarak sosyal ve bireysel hayatı derinden etkilemektedir. Katılımcıların aktarımları şu şekildedir:

"Çocuğu kaybetmiş oluyorsun. Çocuk bataklığa giriyor. Elimizden gelinceye kadar çocuğu kurtarmaya çalışıyoruz. Yardımcı oluyoruz kendisine. Bataklığa giriyorsunuz diyoruz. Uyuşturucu kullansa anasına babasına saygısızlık yapar. Çevreye yine aynı şekilde. Her konuda işte korkuyoruz yani (E1)."

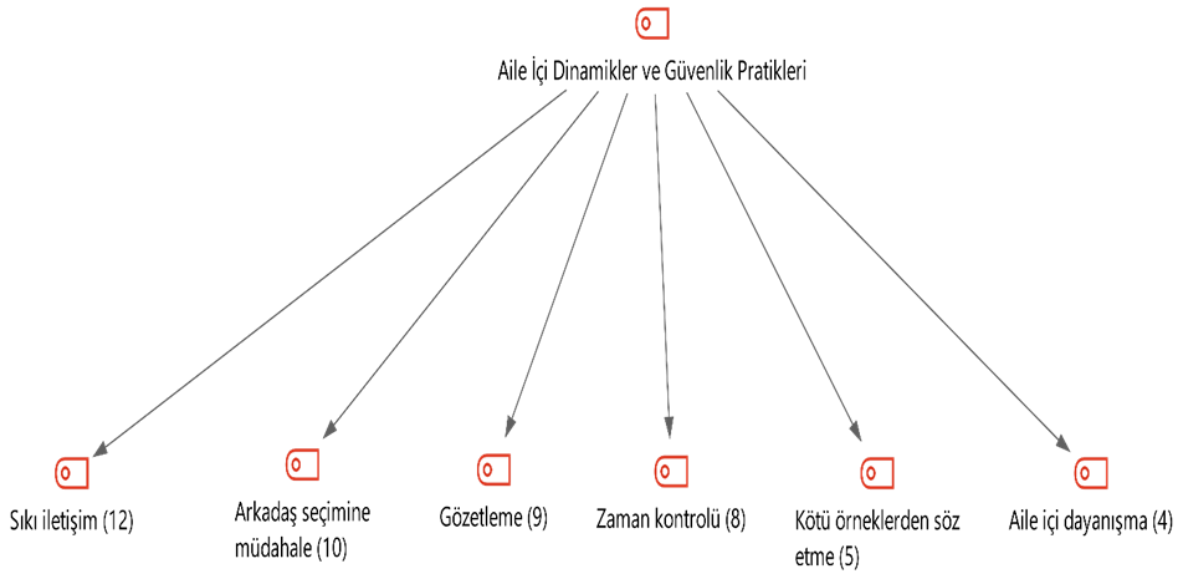
"Ya zaten uyuşucu başlı başına bir felaket bir ev için, bir aile için. Yani çocuk kendinden değil yani. Etrafı uçurum yani uçurum dediğim gibi bunun hem maddi yönden diğer maddiyatı bırak. Manevi açıdan çocuğun hayatı allak bullak oluyor. Yani ne bir iş kurabiliyor, ne bir düzen kurabiliyor, ne bir yani ne iş, ne aş, ne eş (E4)."

"Gençtir, korkuyoruz yani. Hırsızlık yapar. Kötü yöne düşer, birbirini öldürür. O yüzden ondan korkuyorum. Yani evde eşya götürür, alıyor. Komşulara hırsızlık yapar, eşya çalar.. Yani onlardan korkuyoruz. Endişeleniyorduk, korkuyorduk (K3)."

"Tabii ki bütün geleceğini mahvetmiş olur. Uyuşturucu bağımlısı olmak gerçekten hem eğitimi engeller, hem aileyle arasında sıkıntılar olur. Her konuda yani. Allah'a binlerce şükür öyle bir şeyle de karşılaşmadım (K5)."

4.2. Aile İçi Dinamikler ve Güvenlik Pratikleri

Ebeveynler sıkı iletişim yoluyla çocuklarına sevgi, anlayış ve dini-manevi değerlerle yaklaşarak uyuşturucudan uzak durmalarını sağlamaya çalışmıştır. Sertlik yerine tatlı dil ve örneklerle iletişim, çocukların bu öğütleri dinlemesini kolaylaştırmış, bu durum çocukların, ebeveynlerin rehberliğiyle olumlu davranışları benimsemesine yol açmıştır. Aile içi dayanışma, eşler ve akrabalar arasında çocukları koruma odaklı işbirliğine dönüşmüştür. Ailenin dayanışması, riskli ortamlarda koruyucu bir bariyer görevi görmüştür. Gözetleme ve zaman kontrolü pratikleri, ebeveynlerin çocuklarının hareketlerini izleyerek riskli ortamlara maruz kalmasını azaltmıştır. Kişisel eşyaların kontrolü gibi yöntemler, ebeveynlerin çocuk üzerindeki denetimini yansıtmaktadır. Arkadaş seçimine müdahale, çocukların riskli sosyal çevrelerden uzak tutulmasında kritik bir rol oynamıştır. Kötü örneklerden söz etme, olumsuz sonuçları göstererek caydırıcılık sağlamayı amaçlamıştır. Korku temelli iletişim pratiğinin fayda sağladığı vurgulanmıştır. Aşağıdaki Şekil 2'de "aile içi dayanışma ve güvenlik pratikleri" temasının kodları yansıtılmaktadır.



Şekil 2: Aile İçi Dinamikler ve Güvenlik Pratikleri

Aile içi dinamikler ve güvenlik pratikleri temasına yönelik altı kod bulunmaktadır. Bu kodların sıklığına göre sıralaması şu şekildedir: Sıkı iletişim (12), arkadaş seçimi (10), gözetleme (9), zaman kontrolü (8), kötü örneklerden söz etme (5), aile içi dayanışma (4). Ortaya çıkan kodlar, katılımcıların aktarımlarıyla birlikte sunulurken betimleyici bir şekilde yorumlanmıştır.

4.2.1. Sıkı İletişim

Ailelerin çocukları ile sıkı iletişim içerisinde olması, uyuşturucu kullanılmasını önlemede önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Ebeveynler, sertlik ve şiddetten kaçınarak sevgi, anlayış ve tatlı dille iletişim kurmayı tercih etmişlerdir. Tekstil işiyle uğraşan 54 yaşındaki erkek katılımcının aktarımları şu şekildedir.

"Arkadaşça bizimki sertlik olmadı. Allah kimseyi düşünmesin, o pozisyona gelmedik. Hiç öyle bir sıkıntı yaşamadık. Biz ne konuştuksak bize de uydu. Yani bir problem yaşamadık pek yani biz. Bir baba olarak gerçekten hani ben böyle yaptığım için aslında çocukların korundu. Sertlik veya dayak atmak veya dövmek bir çözüm değil. Hiçbir zaman için. Çözüm değil. Biz hep tatlı dille, uygun bir dille anlatmaya çalıştık. Bu şekilde de başarılı olduk. Bugüne kadar çok şükür bir sıkıntı olmadı (E4)."

55 yaşındaki kadın katılımcı, yaşamış olduğu sosyal çevrenin risk ve korku sarmalına karşı sürekli sıkı iletişim kurduğunu, bu sıkı iletişimin çocukları üzerinde etkili olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır:

"Aman oğlum dikkatli olun. Sakın kimsenin eline bir şey alıp bile yemeyin, içmeyin. Kandırırılar sizi. Dikkatli olun her zaman. Çocuklarımıza da işte diye söylüyoruz dikkatli olun her zaman. Arada oturduğumuzda oğlum dikkat edin. Arkadaşlar ortamından dikkatli olun. Kötü arkadaşlardan uzak olun. Hayatınız da biter, bizim hayatımız da biter oğlum. Konuşmaların etkili olduğunu düşünüyorum. Çocuğum da yani o da etkilenir, o da dikkatli eder biraz daha kendini. Çok şükür bulaşmadılar uyuşturucuya (K1)."

58 yaşındaki dul olan kadın katılımcı, eşinin yokluğunu çocuklarına hissettirmemek için sıkı iletişim pratiklerini sergilediğini şu şekilde aktarmaktadır:

"Yani babaları yoktu. O yüzden ben sürekli uyarırdım. Kullansa çocuğum yoldan çıkacaktı. Ondan sonra gidecekti. Onu kaybederdi. Başına alıp o gençlerle giderdi. Parklara giderdi.

O da satardı. O da içerdi. Onlara bulaşırdı. Ondan sonra sürekli gözlerim üstünden, oğlum bunu yapmayın, bununla gezmeyin. Bu kötüdür, bu iyidir. Çok şükür onlar da dinledi beni. Çoğunlukla mesela Kur'an'a gittiler, namaz kıldılar. Böyle şeyler hep öğrettim. Mesleğe verdim. Büyük oğlanı şeye verdim. Berbere verdim. Gece gelene kadar kapıda oturdum. Geldi mi gelmedi mi? O riskle, o korkuyla. Hatta bir gün biraz gecikti büyük oğlan. Kalktım görümcemin oğluna dedim ki kalk arkasına düş oğlum gelmedi dedim. Geç oldu. Dedi müşteri varmış. O zaman çok telefon yoktu yani. Bundan 30 yıl önce. Telefon yoktu arayalım. Dışarıda bekledim o gelene kadar. Ben hep beklerdim. Çıktılar mı arkasına bakardım. Kimle görüşüyorlar, kimle konuşuyorlar? Arkadaşları düzgün mü, uyuşturucu mudur, değil midir? Hep böyle takip ederdim yani. Hep çocukların arkasına dolaşırdım. Çok şükür Allah razı olsun onlarda, onlarda dinliyordu. Dinlemezlerdi, gitse giderlerdi yani (K2)."

Ebeveynlerin deneyimleri, uyuşturucu madde kullanımını önlemeye yönelik ebeveyn stratejilerinin merkezinde yoğun, sürekli ve sevgi temelli bir iletişimin yer aldığını göstermektedir. Ebeveynlerin bu yaklaşımı, hem çocukların bilinç düzeyini artırmakta hem de riskli davranışlardan uzak durmalarına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, sıkı iletişim, yalnızca bilgilendirici değil, aynı zamanda denetleyici ve yönlendirici bir rol üstlenmekte; çocukların sosyal çevrede karşılaşabilecekleri tehditlere karşı koruyucu bir kalkan işlevi görmektedir.

4.2.2. Arkadaş Seçimine Müdahale

Araştırma bulguları, ebeveynlerin çocuklarının arkadaş çevresine yönelik doğrudan müdahalelerde bulunarak, onları riskli sosyal ilişkilerden korumaya çalıştıklarını göstermektedir. Özellikle uyuşturucu madde kullanımı riskiyle bağlantılı olarak değerlendirilen arkadaş çevresi, ebeveynlerin dikkatle izlediği ve yönlendirmeye çalıştığı bir alan olarak öne çıkmaktadır. Kiminle gezersen onun gibi olursun gibi atasözleriyle çocuklara rehberlik edilmektedir. Ebeveynler, çocuklarını sürekli uyararak, kötü arkadaş ortamlarından ve kandırılma risklerinden korunmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Perakende giyim işiyle uğraşan 55 yaşındaki erkek katılımcı, arkadaş seçimine müdahale ettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

"Valla özellikle dinle alakalı bir şeyler söylüyordum. Elimizden, şeylerimizden ne geliyorsa ne bildiğim gibi ne şey diyordum bunlar kötüdür, bunlar haramdır, bunlar iyi kötü insanlara rast gelirse uzaklaş. Sen kiminle gezersen onun gibisin. O kadar iyi de olsun. Çünkü onunla geziyorsun. Yani bir tecrübe var zaten. Diyor birisini tanıımıyorsan arkadaşını sor. Onlar kimdir arkadaş? O da aynı demek ki o arkadaş gibidir. Yani ona benziyor (E3)."

Ebeveynler, çocuklarının arkadaşlarını ve ailelerini yakından tanıdıkları için korku ve risk durumlarına karşı güvende hissettiklerini belirtmektedir. Riskli arkadaş gruplarına karşı seçici davranmaları gerektiği ebeveynler tarafından ifade edilmesi çocukların arkadaş seçimlerinde belirleyici olmaktadır. 53 yaşındaki ilkokul mezunu olan katılımcının aktarımları şu şekildedir:

"Özellikle arkadaş ortamları çok önemli! Benim oğlan mesela dört tane çok arkadaş vardı. Dördü de tanıdım, ailesini tanıdım. Akşam çıktığı zaman bile çok da düşünmezdim yani kötü bir yere gideceğini. Çünkü bildiğin nereye gittiğini bana söyledikleri için arkadaşlar da mesela tanıdık olduğu için dedim ki ailesini tanıdığım için çok bir problem yaşamadıklarımız için. Yani gün gelip mesela farklı insanlara takıldığı zaman, oğlum şuna dikkat et, buna dikkat et, nerede ki gelmişsin. Konuşuruz biz yani. Nerede olduğumu bildiğim için, yani çok da aşırı bir geç kalma falan yoktu yani. En geç saat 11'de evinde oluyordu ama dediğim gibi nerede olduğunu bildiğim için habersiz bir tane babasız bir

yere gitmezdi yani. Tabi biz de kendisine söyledik oğlum nereye gidersen git haberimiz olsun (E4).

Ebeveynler, çocuklarının sosyal çevrelerini yalnızca pasif bir biçimde izlemekle kalmayıp, aktif olarak yönlendirdiklerini ve riskli kişi ya da gruplarla temas kurmalarını önlemek amacıyla müdahale etmişlerdir. Aynı zamanda, bu müdahalelerin toplumsal değerler (örneğin, dini ve kültürel normlar) ve geleneksel söylemler (atasözleri gibi) aracılığıyla meşrulaştırıldığı görülmektedir.

4.2.3. Gözetleme

Araştırma bulguları, ebeveynlerin çocuklarını yalnızca sosyal çevreleri açısından değil, aynı zamanda fiziksel, biyolojik ve davranışsal göstergeler üzerinden de yakından izlediklerini göstermektedir. Bu durum, uyuşturucu madde kullanımına ilişkin “erken uyarı işaretlerini” fark etmeye yönelik bilinçli ya da deneyimsel bir gözetleme pratiği olarak değerlendirilebilir. 55 yaşındaki kadın katılımcının aktarımları şu şekildedir:

"Tedbirler oluyor. Dikkat ediyoruz. Çocuklarımızın her zaman dikkat ediyoruz. Kontrol ediyoruz. Çantalarına bakıyoruz. Ne içiyor, ne içmiyor. Dikkat ediyoruz. Gözlerine bakıyoruz. Gözleri çok kızarıp oldu mu içmiş gibi olur. Morali yoksa içiyor. Çok morali ise içmiştir. Kocamla beraber bunlara dikkat ediyoruz. Kocama diyorum, dikkat etmeliyiz (K1)."

Önemli bir diğer pratik, ebeveynlerin çocuklarının kişisel eşyalarını (çanta, elbise, oda vs.) ve gidiş geliş yollarını kontrol etmesidir. 60 yaşındaki emekli erkek katılımcı, kişisel eşyaların kontrolü ve gözetleme pratiklerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Kişisel eşyalarını kurcalıyorum liseye giderken falan. Liseye giderken yine takibe alıyordum. Oğlum mesela diyelim soruyorum oğlum hangi yoldan gidiyorsun diye soruyordum, plan yapıyordum. Onu diyelim öbürsü gün bir iki gün böyle takip ediyorum uzaktan. Bir önüne geçiyorum bir arkasına geçiyorum kimlerle geziyor kimlerle gidip geliyor kimlerle oturuyor. Bakıyorum çok şükür temiz (E1)."

Ebeveynler yalnızca sevgi ve rehberlik ekseninde değil, aynı zamanda gözetleme pratiğinde bulunarak denetim ve kontrol boyutunda da işlevsel olmaktadır. Özellikle madde kullanımı gibi yüksek riskli davranışların söz konusu olduğu durumlarda, ebeveynler farkında olmadan bir tür “güvenlik ajanı” rolü üstlenmektedir. Bu bağlamda gözetleme, çocuğun özel hayatına müdahale olarak değil; riskli davranışlardan korunmasına yönelik koruyucu ve önleyici bir pratik olarak değerlendirilmelidir.

4.2.4. Zaman Kontrolü

Ebeveynlerin çocuklarını uyuşturucu madde kullanımından korumaya yönelik geliştirdikleri pratiklerden biri de zaman kontrolüdür. Katılımcı ifadeleri, çocukların gün içerisindeki zaman kullanımına ve dışarıda geçirdikleri sürelerle dair sıkı bir denetim mekanizması oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda zaman kontrolü, hem çocuğun fiziksel mevcudiyetini sınırlama hem de sosyal çevresini denetim altına alma aracı olarak işlev görmektedir. Katılımcıların aktarımları şu şekildedir; *Biz istiyorduk aynı dakikada, aynı saatte, öyle olsun. Sokakta olmasın, sokakta olmasın. O da onları görecek, onu yapacak. O şekil biz kural koyuyorduk (E5).* 57 yaşındaki kadın katılımcı da benzer bir şekilde bir zaman kontrolü yaptığını şu şekilde vurgulamaktadır; *"Ya aldığımız tedbirler mesela belli bir sınırlarımız vardı. Diyelim ki çocuklarımızın gelme saati on, o saatten sonra gelemezdi. Geç geldiğinde sorgulardım. Neden bu kurala uymadın? Bir daha bu şekilde yapma diye uyarırdım, güzel bir şekilde (K5)."*

Zaman kontrolü, ebeveynlerin çocuklarını uyuşturucu madde gibi zararlı alışkanlıklardan korumak adına geliştirdiği etkili güvenlik pratiklerinden biridir. Bu pratik; çocukların dışarıda geçirdiği sürenin sınırlandırılması, evde olma saatlerinin belirlenmesi ve bu saatlerin sıkı şekilde takibi gibi uygulamalarla somutlaşmaktadır. Aynı zamanda, zaman kontrolü çoğu zaman mekânsal ve kişiler arası denetimle birlikte uygulanmakta; bu durum ebeveynliğin, “zaman-mekân” ilişkisi içinde kurgulanan bir denetim rejimi olarak yeniden şekillendiğini göstermektedir.

4.2.5. Kötü Örneklerden Söz Etme

Örnekleme yöntemi sıkça kullanılarak, başarılı bireyler olumlu model olarak sunulurken, uyuşturucu bağımlılarının trajik sonları caydırıcı örnekler, ebeveynler tarafından anlatılmıştır. 42 yaşındaki fırın ustası madde kullanımının olumsuz sonuçlarını aile içinde yaşamış bir örnek üzerinden aktarmış, çocuğuna dayısının yaşadığı travmatik deneyimi örnek göstererek madde kullanımının bireysel ve toplumsal sonuçlarını şu şekilde vurgulamıştır.

"Yani konu açıldığı zaman illa ki yapıyorum. Bak zararı şudur, bak hayatından oluyor da mesela daha evvel mesela dayısını örnek verdim. Bak dayın bak ölümden döndü. Bak görüyorsun işte bak ne annesine ne babasına herhangi bir şey yok sürekli huzursuzluk sürekli kavga dövüş. Bak, bu işimizi kullanan yarın bir gün, yani bunun askerliği var, evliliği var. Kimse senin yüzüne bakmaz, kimse seni adam yerine sokmaz (E2)."

Kötü örneklerden söz etme, ebeveynlerin çocuklarına yönelik geliştirdikleri önleyici bilinçlendirme pratikleri arasında yer almakta ve çocuğun uyuşturucu madde kullanımına karşı tutum geliştirmesinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu pratik; doğrudan çevreden alınan olumsuz örnekler, akraba veya tanıdıkların yaşadığı olumsuzluklar, medya içerikleri ve sokak gözlemleri gibi çeşitli kaynaklar aracılığıyla hayata geçirilmektedir. Bu yöntem, çocuklara “sosyal sonuçları gözlemleme” imkânı sunarak sadece maddi değil, manevi ve sosyal risklerin de farkına varmalarını sağlamaktadır.

4.2.6. Aile İçi Dayanışma

Ebeveynlerin kendi aralarındaki iş birliği, geniş aile üyelerinin sürece dâhil edilmesi ve aile fertleri arasında kurulan karşılıklı güven ilişkisi, çocukların riskli davranışlardan uzak tutulmasında etkili bir pratik olarak öne çıkmaktadır. 60 yaşındaki erkek katılımcı eşiyle dayanışma içerisinde olduğunu ve olumlu bir sonuç aldıklarını şu şekilde aktarmaktadır; *"Mesela eşimle beraber oturup diyoruz ya işte çocuklarımız aman bir şeylere bulaşmasın diye. Elimize geldiği kadar engellemeye çalışıyoruz. Çok şükür okutturduk da. Onlar da böyle bir mahallede yetiştiler. Biz de gururlandık (E1)."*

Uyuşturucu kullanımının yüksek olduğu semtlerde yaşayan aileler, ekonomik imkânların el vermesi durumunda daha güvenli yerlere taşınmayı dahi düşünmektedirler. Aile içi dayanışma ağının kurulması, çocukların güvenliğini sağlama da etkili olduğu düşünülmektedir. 5 çocuk sahibi olan 51 yaşındaki kadın katılımcının aktarımları şu şekildedir:

"Yani korkuyoruz ya tek bir hani buraya gitmesin, şuraya gitmesin. Herkes serbest. Parka da bırakamıyoruz. Dışarıya bırakamıyoruz. Okulun orayı tek başına ben bırakamıyorum. Yani nereye gidiyor, çarşıya... Aile olarak ortak tedbirler alıyoruz, korkuyoruz. Tek başına onu bırakamıyoruz. Çocuktur. Her şey olmuş. Şekerin içine katıp çocuklara veriyorlar, okulun orada. Büyük şeyler diyoruz yani. Elimizden geleni yani buralardan gitmemizi istiyoruz. Buradan taşınmayı bile düşünüyoruz. Hiç güzel bir yer değil ki buralar. Madde var. Madde

var. Her şey var. Ne istersen. Kavga oluyor, her şey oluyor. Madde içiyor, kafaları hoş oluyor. Bu durumları eşimle konuşuyoruz. Mesela diyoruz, bu var burası, buradan gidelim. O da diyor, imkân yok. İmkân olsa buralardan gideriz. Her yer, parka gidemiyoruz. Hiçbir yere gidemiyor çocuk. Çocuk da yani sıkılıyor. İster istemez yani çocuktur, gençtir (K4)."

Aile içi dayanışma, çocukların uyuşturucu madde kullanımı gibi riskli davranışlara yönelmesini engellemede kritik bir rol üstlenmektedir. Bu dayanışma; ebeveynler arasındaki koordinasyon, geniş aile desteği, manevi bağlılıklar ve aile üyeleri arasındaki sevgi-saygı ilişkileri üzerinden inşa edilmektedir. Özellikle riskli çevresel koşullarda, ailenin birlikte hareket edebilme kapasitesi, çocukların korunmasına yönelik pratiklerin başarısını artırmaktadır. Dolayısıyla, aile içi dayanışma yalnızca duygusal bir destek mekanizması değil, aynı zamanda "önleyici sosyal bir kontrol mekanizması" olarak değerlendirilmelidir.

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma, Adana'nın Seyhan ve Yüreğir ilçelerinde yaşayan ebeveynlerin, uyuşturucu kullanımının yaygın olduğu sosyal çevrelerde geliştirdikleri güvenlik pratiklerini incelemiş ve ailelerin risk ile korku sarmalı karşısında sergiledikleri direnç mekanizmalarını görünür kılmıştır. Bulgular, sosyal çevrede uyuşturucu kullanımının ve satışının yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal dokunun hemen her alanında hissedildiğini göstermiştir. Özellikle okul çevreleri, parklar, ara sokaklar ve denetimin zayıf olduğu alanlar ebeveynler açısından "yüksek riskli mekânlar" olarak tanımlanmıştır. Bu mekânlara dair tehdit algısı, ebeveynlerde sürekli bir teyakkuz hali yaratmış ve aileleri çocuklarını korumak için daha fazla gözetim, yönlendirme ve kısıtlama pratiklerine yöneltmiştir. Ebeveynler, riskli sosyal iklimin etkilerini azaltmak için sıkı iletişim kurma, arkadaş seçimine müdahale, zamanı ve mekânı kontrol etme, aile içi dayanışmayı güçlendirme gibi yöntemlere başvurmuşlardır. Bu pratikler, aileyi hem duygusal açıdan destekleyici hem de düzenleyici-denetleyici bir "koruyucu kale" haline getirmiştir.

Elde edilen sonuçlar, ulusal ve uluslararası literatürdeki bulgularla da uyum göstermektedir. Pedersen ve Skardhamar (2010), güçlü aile bağları ve etkin ebeveyn denetiminin gençlerin madde kullanımına yönelme riskini azalttığını vurgularken, Gruber ve Taylor (2006) aile içindeki duygusal bağların ve tutarlı disiplinin gençlerin riskli davranışlardan uzak kalmasında kritik bir rol oynadığını belirtmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Ögel (2003), aile içi çatışmaların ve ihmalin madde kullanımı açısından temel risk faktörleri olduğunu gösterirken; Alikışifoğlu (2005), ebeveyn-çocuk arasındaki açık iletişimin koruyucu bir faktör olduğunu belirtmiştir. Mevcut araştırma, bu bulguları destekler niteliktedir, çünkü görüşülen ebeveynler çocuklarını korumak için çoğunlukla bireysel ve geleneksel yöntemlere başvurmuş, ancak kurumsal destek mekanizmalarına erişemediklerini ifade etmişlerdir.

Bununla birlikte, ailelerin başvurduğu pratikler arasında korku temelli iletişim biçimlerinin ağırlık kazanması, bulguların literatürle bir noktada ayrıştığını göstermektedir. Örneğin Kumpfer ve Alvarado (2003), pozitif iletişim ve işbirlikçi ebeveynlik tarzlarının uzun vadede daha etkili olduğunu, gençlerin sorumluluk duygusunu geliştirdiğini ve ebeveyn-çocuk ilişkisini güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Buna karşılık, korku temelli söylemler kısa vadede caydırıcı bir rol oynayabilse de uzun vadede gençlerde özerklik ihtiyacını zedeleyebilmekte, otoriteye karşı tepkiselliği artırabilmektedir. Bu noktada araştırmamız, ebeveynlerin koruma çabalarının kültürel bağlamla iç içe geçtiğini göstermektedir; düşük sosyo-ekonomik bölgelerde yaşayan

ailelerin, özellikle kurumsal destek eksikliğinde, korku ve tehdit temelli yaklaşımlara daha sık başvurdukları söylenebilir.

Çalışmada dikkat çeken bir diğer unsur, ebeveynlerin sosyal destek mekanizmalarından yoksun olmalarıdır. Katılımcıların büyük çoğunluğu herhangi bir kamu ya da sivil toplum kuruluşundan destek almadıklarını, daha çok kendi deneyimlerine ve mahalle içi dayanışmaya yaslandıklarını belirtmiştir. Bu durum, ailelerin bireysel gayretlerinin sınırlarını ortaya koymakta ve bağımlılıkla mücadelenin kurumsal düzeyde güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Uluslararası literatürde etkinliği kanıtlanmış olan aile temelli önleme programlarının (örn. Strengthening Families Program) Türkiye’de riskli bölgelerde uygulanması, ebeveynlerin iletişim, gözetim ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacaktır (Foxcroft & Tsertsvadze, 2012).

Politika düzeyinde ise yalnızca bireysel aile pratiklerine odaklanmak yeterli değildir. Riskli mekânların güvenli hale getirilmesi, parklar ve okul çevrelerinde denetimin artırılması, aynı zamanda gençlerin güvenli serbest zaman alanlarına erişiminin sağlanması gerekmektedir. Yerel yönetimler, okullar, emniyet birimleri ve sivil toplum kuruluşları arasında kurulacak işbirlikleriyle mahalle temelli koruma programları geliştirilebilir. Sosyal sermayeyi güçlendiren bu tür uygulamalar, yalnızca bireysel olarak ailelerin değil, tüm mahalle topluluklarının çocukları korumada aktif rol almasını sağlayacaktır.

Eğitim alanında ise ebeveynlerin ve çocukların bağımlılık konusunda güçlendirilmesi kritik önem taşımaktadır. Okullarda yürütülecek bağımlılık önleme programlarının yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı kalmaması, öğrencilerin problem çözme, stresle başa çıkma, akran baskısına direnme gibi yaşam becerilerini geliştirmeye odaklanması gerekmektedir (Botvin & Griffin, 2004). Ebeveynler için düzenlenecek eğitim programlarında ise çocukların sosyal çevresini izleme, riskli davranışları tanıma, pozitif iletişim kurma ve destekleyici ebeveynlik becerileri öncelikli hale getirilmelidir. Ayrıca öğretmenler ve okul rehberlik servisleri, riskli davranışların erken uyarı işaretlerini tanıma ve ailelerle işbirliği içinde müdahale etme konusunda desteklenmelidir.

Nihai olarak bu araştırma, ailelerin çocuklarını madde kullanımından koruma çabalarının toplumsal riskler karşısında büyük bir önem taşıdığını ortaya koymuştur. Ancak ailelerin bireysel gayretleri tek başına yeterli değildir; bu çabaların sosyal hizmet uygulamaları, sosyal politikalar ve eğitim programları ile desteklenmesi gerekmektedir. Riskli bölgelerde yaşayan ailelere yönelik kurumsal desteklerin artırılması, ebeveynlerin korku temelli stratejiler yerine pozitif ve işbirlikçi yöntemlere yönlendirilmesi, kamusal alanların güvenliğinin sağlanması ve gençlerin sağlıklı sosyal aktivitelerle buluşturulması bağımlılıkla mücadelede kritik önemdedir. Bu sacayağı tamamlandığında, aile yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de bağımlılığa karşı en güçlü savunma hattı olmayı sürdürecektir.

Kaynakça

- Acar, S., ve Şaşman Kaylı, D. (2021). Türkiye’de bağımlılık alanında yapılmış nitel ve karma çalışmaların analizi. Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi, 3(1), 37-47.
<https://doi.org/10.35365/ctjpp.21.1.01https://www.yedam.org.tr/aileler-icin-yazilar/ailelerin-yasadiqi-duygularin-bagimlilik-surecine-etkisi-ve-ailelerin-yapabilecekleri>
- Adıgüzel, R. (2024). Ailelerin yaşadığı duyguların bağımlılık sürecine etkisi ve ailelerin yapabilecekleri.
- Alikaşifoğlu, M. (2005). Madde kullanımı risk faktörleri ve koruyucu faktörler. Adolesan Sağlığı Sempozyum Dizisi, 43, 73-83.
- Altuner, D., Engin, N., Güner, C., Akyay, İ., & Akgül, A., (2009). Madde kullanımı ve suç ilişkisi: Kesitsel bir araştırma. Tıp Araştırmaları Dergisi. 7(2). 87-94.
- Botvin, G. J., & Griffin, K. W. (2004). Life skills training: Empirical findings and future directions. The Journal of Primary Prevention, 25(2), 211-232.
- Bozkurt, R. (2024). Madde bağımlılığının sosyolojik olgularla incelenmesi. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2021). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (5th ed.). SAGE Publications.
- DiClemente, C. C. (2016). Addiction and change: How addictions develop and addicted people recover. New York: Guilford Press.
- Duyan, V., & Gövebakan, R. (2021). Madde bağımlılığı ve aile. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- EGM (Emniyet Genel Müdürlüğü). (2024). Narkotik suçlarla mücadele raporu. Ankara: EGM Yayınları.
- Foxcroft, D. R., & Tsertsvadze, A. (2012). Universal family-based prevention programs for alcohol misuse in young people. Cochrane Database of Systematic Reviews, 2012(9),
- Gruber, K. J., & Taylor, M. F. (2006). A family perspective for substance abuse: Implications from the literature. Journal of Social Work Practice in the Addictions, 6(1-2), 1-29.
- Gürel, M. vd. (2024). Yaşam döngüsü ve günlük rutinler: Madde kullanımının öncesi ve sonrasında bireysel yaşam pratikleri üzerine bir inceleme. Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi, 12: 305-344.
<https://doi.org/10.56720/mevzu.1481342>
- Koçanlı, M. (2020). Uyuşturucu madde bağımlılığında ailenin etkisi ve bağımlı sayısının azaltılmasında jandarmanın etkinliği: İstanbul’da bir uygulama. USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 2(4), 576-619.
- Koyuncu, A. A. (2014). Aile araştırmaları metodolojisi: Yaklaşımlar ve yöntemler. M. Aydın (Ed.) içinde, Sistemik aile sosyolojisi (41-64). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kumpfer, K. L., & Alvarado, R. (2003). Family-strengthening approaches for the prevention of youth problem behaviors. American Psychologist, 58(6-7), 457-465.
- Kuş, E. (2012). Nitel ve nicel araştırma teknikleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma (2. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing (3rd ed.). SAGE Publications.
- Layder, D. (2014). Sosyal Teoriye Giriş (Çev: Ü.Tatlıcan). (4. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Mayring, P. (2011). Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş (Çev: A.Gümüş ve M.S.Durgun). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Merleau-Ponty, M. (2020). Algının Fenomenolojisi (Çev: E.Sarıkartal ve E.Hacımuratoğlu). (2. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Merriam, S. B. (2014). Qualitative research: A guide to design and implementation. Jossey-Bass.
- Ögel, K. (2001). Bağımlılığı önleme: Anne babalar ve öğretmenler için klavuz. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2003). Türkiye’de madde bağımlılığı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2015). Bağımlı aileleri için rehber kitap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Patton, M. Q. (2015). Qualitative research & evaluation methods (4th ed.). SAGE Publications.
- Pedersen, W. & Skardhamar, T. (2010). Family influences on substance use. Journal of Drug Issues, 40(1), 105-120.

- Saldana, J. (2019). Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı (Çev: A.T. Akcan ve S. N. Şad). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Taylan, H. H., & Genç, Y. (2017). Liselerde sigara, alkol ve uyuşturucu/uçucu/uyarıcı madde kullanım eğilimleri: Kocaeli örneği. *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 180-199.
- Weber, R. P. (1990). Basic content analysis. London: SAGE Publications.
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri: Esenler-Bağcılar örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 99-132.
<https://doi.org/10.15805/addicta.2014.1.1.013>

Extended Abstract

Introduction

Substance abuse remains a pressing public health and social problem worldwide, and its consequences are particularly severe in low-income urban neighborhoods. The family constitutes the first and most influential environment in shaping children's development, values, and resilience against risky behaviors. Prior research has shown that while family conflicts, neglect, and weak parent-child relationships serve as significant risk factors for drug use (Ögel, 2003), strong family bonds, parental monitoring, and open communication act as protective mechanisms (Alikashiöğlu, 2005; Pedersen & Skardhamar, 2010). In the Turkish context, rising drug use among youth has increased the importance of understanding how families, especially those residing in high-risk areas, cope with social environments characterized by widespread substance use. Families in such contexts often develop informal safety practices to shield their children from exposure, yet little is known about the nature and effectiveness of these strategies. This study addresses this gap by exploring the experiences of parents living in Adana's Seyhan and Yüreğir districts—neighborhoods where drug use is highly visible. Specifically, it investigates how parents whose children do not use drugs perceive risks and fears in their environment and what protective practices they construct in response. By examining these dynamics through a qualitative and phenomenological lens, this research contributes to the broader literature on family-based prevention and offers insights into policy and practice.

Methods

This study adopted a qualitative research design with a phenomenological approach to capture parents' lived experiences of raising children in environments marked by drug-related risks. Phenomenology was chosen because it emphasizes how individuals interpret and respond to social realities as they are experienced. Data were collected through semi-structured interviews conducted with ten parents (five women and five men) residing in the Seyhan and Yüreğir districts of Adana. The participants, aged between 42 and 68, were selected using purposive and snowball sampling to ensure relevance to the research problem. Most participants had limited formal education and low socio-economic status, reflecting the structural vulnerability of the communities under study. Interviews, lasting between 17 and 23 minutes, were conducted in participants' homes or workplaces and recorded with consent. Ethical approval for the research was obtained from the Social and Human Sciences Ethics Committee of Afyon Kocatepe University (Decision No. 2025/106). The interviews were transcribed verbatim and analyzed using content and descriptive analysis with MAXQDA 20 software. Codes were developed inductively, clustered into categories, and synthesized into overarching themes. To ensure trustworthiness, researcher triangulation was applied, and direct quotations were incorporated to preserve participants' voices.

Conclusion

The findings of this study reveal that parents living in drug-prevalent neighborhoods experience constant fear and insecurity, which drive them to develop various protective practices for their children. These include strict communication, monitoring of peers, time and activity control, family solidarity, and referencing negative examples as deterrents. Such practices reflect both emotional support and surveillance, positioning the family as a "fortress" against external risks. While these strategies resonate with previous literature highlighting the protective role of parental involvement (Gruber & Taylor, 2006; Kumpfer & Alvarado, 2003), the reliance on fear-based communication raises concerns about long-term sustainability. Moreover, the lack of institutional and community support places a disproportionate burden on families, particularly those with low socio-economic resources. The study underscores the necessity of strengthening family-based interventions, expanding parental education programs, and improving neighborhood safety measures. Schools, local governments, and civil society organizations should collaborate to provide families with psychosocial support, accessible prevention programs, and safe recreational spaces for youth. Ultimately, addressing substance abuse in high-risk communities requires recognizing the family not only as a private unit of care but also as a crucial actor within a broader socio-political context of prevention.